

**Сыланата
2 карчы**

КЫСТЫККА ЭБЭҺЭЭТЭЛИСТИБЭЛЭРИ
ХАЛБАНГА СУОХ ТОЛОРУОХХА

П. Оконешников фотот.

ХАҲЫАТ АКТИВЫН СҮБЭ МУННЬАБА

В. МАКАРОВ

Бастык Опыт

САНАТТАН САНАБА, УРДУКТЭН УРДУККЭ

НОРЮТ үөсэбиринтин оройуоннаабы отделин Уонна методический кабинет тарыйналарынэн 1978—1979 сс. үөрэх дыйлыгар предметтеринэн кабинеттары оройуоннаабы көрүү-конкурс ытыллыбыта. Онно Хатылы орто оскуолатыттан химия кабинета инкис миэстэлэмнэ. Бүгүн ити кабинет үлэтин кытта билииннэрэрхпнт.

БЭЙЭ СЫРАЛААХ ҮЛЭТИНЭН

КАБИНЕТНАН систе-мада кинрин ураты суол-талаабын эдэр учуутал Матрена Андреевна Филиппова оскуола үлэтин сагаларыттан үчүгөйдик өйдөөбүтэ. Кини бэйэтин дьулурууна, айымнылаах үлэтинэн 1977 сыллаахтан садалаан билигин көрдөбүтэ апиэттир бөртөөхөй кабинеты тарына.

Химия кабинеттыгар кинри кини бөрт элбэх сонун оҥоһуктары көрөр. Өскөтүн уруок ниннэ түбүстөхүнэ, демонстрационнай остуол уонна паарталар үрдүлэргэр бүгүн туттуллуохтаах араас прибордар, реактивтар, о. д. а. баар буолуохтара, көрдөрөн үөрэтэр таблицалар бэлэм буолуохтара.

Демонстрационнай остуол опытыгар оҥорууга аналлаах элбэх оборудованиелар, пособиелардаах. Манна үөрэнээччи бөйөтө үлэлиригэр туһаанаах карточкалар бааллар. Ити карточкалар үлэбэ аналларынан түөрт көрүнгө араасаллар, ово үлэлиир, толорор биримэтин учуоттаан оҥоһуллубуттар.

Паарталарга лабораторнай-практической үлэни толорууга матырыяаллар ууруллаллар.

Билигин кэмгэ уруок биримэтин мунуууу көдүүстөхтүн туһаныы со-руга чорботуллан туруоруллар. Кистэл буолбатах, ардыгар, сорох оҥолор онтукабыт-мантыкабыт суох дин сыллары-ан этили-бутулу буолуулар баар буолааччы. Дээ итинниктэри суох оҥорууга Матрена Андреевна болломтотун эмиз уурар. Туһаанаах уруокка туһанылар матырыяаллар бэлэм оҥоруу таһынан, хас паарта ахсын оҥоһос «снэпкэ» VII-X кылаастарга туттуллар учебниктар, задачниктар уонна пособиелар утуллаллар.

Химия уруогар опытыгар оҥорууга араас элементтар реакцияларын түмүгэр кылаас салгына буорту буолуон сөп. Ону учуоттаан кабинетка салгыны чабдыгирдөр вентильялаах ыскаан бөрт мындырдым толкуйданан танымаллыбыт.

Кылаас истиэнэлэригэр үөрэнээччигэ сананы, со-

муну биллэрэр стендэлэр дьобус, ол тынан баран тулсалайгына оҥоһуллан ыйаммыттар. Холобур, «Бүтүгү уруокка» дини стендэ араас задачалары суоттаабынча көмөлөх таблицалар ыйаналлар, соруудахтар көрүнгө-рө, о. д. а. бэридэллэр. Атын стендэ ССКП съез-тарин, Кини Комитет Илениннардын догмуон-тарын, о. д. а. партия доһуонаах дьаһалларын билииннэрэр, дойду эконо-микатын сайыннарыыта химия ылар сүмкөн оруолун көрсинэр.

Химия туһунан уһу-лутчулаах дьон этинлэрэ кинилэр матырыяалларга аналлаах панноба көс-төллөр.

Кылаас кэтэх истиэнэ-тин тилэри элбэх сенция-лаах ыскаан тардыллы-быт. Мантан химическэй элементтергэ аналлаах 105, химия сонуннарыгар 70-ча паапкаларга араас научнай-проблемнай ха-рактердаах болпуростар матырыяалларын бу-луохха сөп. Техническэй средстволары үлэтир кэмгэ туруорар аналлаах миэстэ, ол нини өттүгэр сэдэхтик туттуллар эле-менттер, сорох көрдөрөн үөрэтин пособиелар өс-түөкүлэ көмүө көстөллөр. Ол алын өттүгэр түөрт секциялаах VII—X кы-лаастар программалары-нан аналлаах таблицалар бэрээдэктэнэн хараллы-быттар.

Кабинетка бөйө оҥо-һуута тыһыынчанан кар-точка, тематическэй кар-точкалар, альбомнар, 226 кинигэлээх библиотечка, магнитофон, проигрыва-тель, энциклопедия, филь-москоп, о. д. а. булулу-буттар. Итин таһынан уруокка түөтүллэр 448 дидактической матыры-яаллар мунуулуллубут-тар.

Химия кабинетин ситэ-рингэ-хоторууга лаборант А. С. Платонова үтүөтэ-өтөтө эмиз кырата суох. Кини дьобурдаах илиити-нэн араас таблицалар, карточкалар, картотекалар бэлэмтэминтөр. Лабо-рант хоһо даһаны бары-та орун-онугар, хоп-дып курдукгына бэрээ-дөктөминт.

Ыһата, үөрэтин сана программатынан үлэлир-гэ сөптөөх база баар буолбута.

УРДУТТЭХХЭ ЭРЭ...

Бэйэтин теоретическэй билиитин, методическэй дьобурун үрдэтингэ, са-йынарыыта күнүстэ кы-нанан билигин дифферен-цированнай үөрэтин про-блемнай болпуростарынан дьарыстанар. Аттестация-ны ыһытты комиссия кини хайдынан сөптөөх учууталынан сыналлаа-быта.

Сыл-хоһуи дини мээ-

набэ этиллибэ. Матрена Андреевна учууталлаабы-та номнуо уонча сыл суола оһуста. Бастаан, үөрэтин бүтэрэст, инки сыл Уус-Алданга үлэ-лээбитэ, оттон кэлин—наар Хатылыга.

Директор Д. П. Чечебу-тов, завуч Э. А. Кузьмин, атын даһаны педагогтар саһыылларынан, уруо-гар да сылдьан көрдөх-тө, үлэтин сүрүн ураты-тынан үөрэнээччилэригэр «бэлэм» илдьиритилибит өйдөбүлү бэрэ сатаабак-ка, ону оҥо бөйөтэ «ары-дан» өйдөһүнүн сата-быллаахтык тарыйынгыгар буолар.

Сэттистэргэ химия уруогар олоһобут. Кы-лаас иһэ уу-чууму, этэр-гэ дыйы, сахсырба да көтөрө иһиллэх айы-лаах. Программанын кө-үлүлэр үлэ тохтоло суох бара турар.

Химия курдук дьобис-өйдөнө охсубат формула-лардаах, элбэх суоттаа-һынаах предметкэ М. А. Филиппова, бастык педа-гогическэй опыты утум-лаан, оройуонга уруо-гар биир бастамынан ди-дактическэй ыһманы та-ба туһаммыта. Бу ыһма уруок биримэтин хас биирдик мунууутигэр дини көдүүстөхтүн ыһтымыга, ово көрөн өй-дүүр дьобурун сайынна-рыыта улахан көмөлөх буолбута. Учуутал уруо-гар бу ыһманын муну-таан 6—7 мунууу үлэ-лиир эбит. Холобур, би-һиги сылдьар кэммитигэр үөрэнээччилэр тэтэрэстэ-рин хардарыта атаһаһан бэрэбэриэлээһин тар-илиннэ.

Учуутал паарталар ин-ки ардыларынан, кини до аралдьыппатарбын днэ-биттин, оргууй аһай хаа-мар. Үөрэнээччилэр ыл-быт соруудахтарын толо-рон бокуойа суох суру-баллар. Манна соруудаы-ким эрдэ бүтөрбүт таах

олорон хаалбат: кинилэр билиилэрин, кыахтарын учуоттаан эһин үлэ ба-рыллар. Дээ, маныха, үчүгөй дирижер, курдук, учуутал орду-хоһу тут-тубанка, табатык салайа-ра улахан суолталаах.

Матрена Андреевна ча-һытын көрдөхтүүр уонна: — Чэ эрэ, нини бүтөр-дэ? — дини.

Онтон-мантан иһиллэр күөрөһиһэллэр. Сорууда-һаны, сэттистэргэ днэ-төхтө балаһча уустук этэ: химическэй элемен-тэр валентностарын бы-һаарыы, формулаларын суруйуу, бырыһыаннары-нан састааптарын таһа-рыы, туһаанаах задача-лары суоттааһын ирдэ-ниллибитэ. Уруок түмүгэ ити сорууттар ситини-лээхтик толоруллубутта-рын көрдөрбүтэ.

Уруокка сылдьан ба-дан, туох ханнык нини-нэ, оҥолор активнайда-рын, билэргэ-көрөргө ба-далара улаханан бэлэ-дэтибит. Учуутал учеб-нигынан, задачниктынан, о. д. а. көмө матыры-яалларынан табатык дьүөрэлээн туһаныыны ситистэ. Уруок сагалы-нааһыттан бүтүр днэри ово барыта днргичи үлэ-лээн таһыста. Уруокка болломтону аралдьытар, матырыяалтан тейитэр сана-һа, туттуу-хатым көстүбүтэ. Үлэ бары-тапта бөйө-бөйөдөрүт-тэн ситиниһэн таһсан иһиллэр. Ити барыта—дьобур, айымнылаах үлэ түмүгэ.

Матрена Андреевна үө-рэнээччи уонна учуутал нини ардыларыгар—сы-һыаннаһым уустук бол-пуростарын бэйэтин үлэ-тигэр ситиниһээхтик бы-һаарыы кини эрэ ор-дугурууох курдук. Кини ордук ырахан өйдөбүлү ово бөйөтө үлэлээн ыла-рын, этигэр-хааныгар итэ-ринэрин ирднэре бэлэ.

Ити, биллэн турар, чэп-тэнигэ суох эрэри, эрэл-лээх суол.

Дээ итинник үлэ түмү-гэр химияда ситиспэтэх үөрэнээччи дини суох

ТУОХ ХАННЫН ИНИНЭ—ИИТЭЭЧЧИ

КАБИНЕТЫ тарыйын элбэх түбүктээһин, үгүс матырыяалы эрэйэрин билигин оскуолалар бар-кэ билэллэр. Онтон дьу-лайар, туорагтан тугу-эра кэтэһэн олоһор буоллаһына, табамы-баккын. Матрена Андре-еевна даһаны, үлэтин үн-сүн бөйө күүһүнэн, үө-рэнээччилэр уонна төрө-пүттэр көмөлөрүнэн ула-хан дарбаана суох сыһа-онорон сүһүөбэр туруор-бута. Ол да иһин буолуо, үөрэнээччилэр кабинетта-рын харастыылара, ос-куола малыгар хаһаайы-ныы сыһыаннаһалара ситиниһиллэбит. Үөрэнэр миэстэлэрин тулсалайдык, элдьин ыраастык тутарга оҥолор бөйөлөр дьулу-һаллар. Ити бөйөтэ туспа суолталаах.

Матрена Андреевна кылаас салайааччытын быһыытынан эмиз сити-һиллээхтик үлэлиир. Туох ханнык ниннэ, учуутал бөйөтин кылааһыгар во-лектанам быһыыта май-гыта олохсууларын си-тиспит. Мин кини кы-лааһын чааһыгар биир-дэ эмиз сылдьан турар-дааһын. Ол түмүгэр ово төрөөбүт, түөлбөтигэр, кү-нү көрбүт сири айылга-тыгар, үөрэнэр оскуола-тыгар, дьонун-сэргэтин бу төрүт-уус дойдутугар тапталы саһаан саһар дьобурдаах итээччи буо-ларын итээбэтимин.

Үлэлээбит сылларыгар эдэр учуутал араас кы-лаастары-салайан бала-ча опытырда. Үгэс кур-дук, пионерскэй да, ном-сомолскэй да араллаах кылаастарга мунууахта-ры, диспуттары, обора-ры, араас конкурстары, викториналары, о. д. а. ыһтымыта көрөһөһиллээх буолааччы. Ол да иһин кини салайар кылааһа оскуола ниннэһи соци-алистическэй нуоталаһы-га кэнники нини сыл су-буруччу кыайылаарынан төхсөбүтэ. Кыһыгы ма-никулларыгар Матрена Андреевна салайар IX «а» кылааһын 14 үө-рэнээччилэрэ Москва—Киев маршрутунан экскурсияга сылдьан доһууа сыһыа-һын, улаханан аһынан палбигэре. Оһо туту

буолбута ыраһыт. Сыл ахсын эмиземнар даһыи ситиниһлээхтик тутары-лаллар, үөрөһи билии кыачыстыбата эмиз үрдүк.

Бэйэтин үлэтин оһыты-гар олоһуран, Матрена Андреевна педагогическэй ааһыларга ситиниһлээх-тик кыттар. Ол курдук «Первоначальные хими-ческие понятия в VII классе», «Самостоятель-ная работа учащихся по химии при изучении те-мы «Минеральные удо-брения», «Составление та-блиц при самостоятельной работе учащихся по хи-мии на тему «Азот и фосфор» в IX классе» дини үлэлэрэ республика-тааы ааһыларга үрдүк-түк сыналанан, учуу-таллар иделэрин үрдүтөр институт Бочуотунан гра-мотатынан бэлнэтэммит-тэ.

бэлбигтэрин-көрбүттэрин туһунан таһаарыстарыгар бөйөлөрө көпсөһүннэрэ, бэһиһэлэри оҥоруулары кылаас салайааччытын өттүттэн ситиниһлээхтик тарылибитэ.

Кини төрөппүттэри кы-та ыһса сибээһи тутуһар. Кэммитэн кэмгэр төрө-пүттэри мунуһан кылаа-һын, оскуоланын үлэти-һаһынын билииннэрэр, саһа сорууттары чуолнай-даһар, ирэ-хоро көпсөтэр иделээх.

Курулуосун туһунан, оскуолаа сырыттаһа, эмиз үтүө тыллары ист-тиэххэ сөп. Үһүс сыһын Матрена Андреевна сала-йар курулуосгар оҥолор ыһсыһаран-баһаран турап активнайдык дьарыкта-һаллар. Кинилэр оро-йуоннаабы олимпиадага сыл ахсын улам сити-һиллээхтик кыттар буол-лан иһэллэр. Ол курдук, инки оҥото ааспыт сыл-лааһа оройуонга бас-табыттара, инкитэ рес-публикатаабы олимпиа-дага миэстэлэспитэ.

КИД үлэтин, араас нэ-днэлэлэри, олимпиадала-ры, бнэчэрдэри, о. д. а. тарыйыгэ Матрена Ан-дреевна сырыы ахсын саһаттан саһаһы киллэ-рөй, тупсаран иһинтэ эмиз сыналаныан сөп.

Химияда үчүгэй буол-ланнар кини үөрөппит 8 оҥото Якутскайдаабы медицинскэй училищера, 2 выпускниин СГУ меди-цинскэй факультетыгар, хас да кини биология, таһа хаһаайыстыбатын иделэрин ылар нини үө-рэххэ киирбигтэре.

ДЫНТИНЭН ыллааһа, кини педагогическэй суо-ла-һы саһа оннун бул-ла днэххэ сөп. Оһо кини-тэн, идэтин таптыыр, айымнылаахтын үлэлиир оройуонмут биир бастыг эдэр учууталыттан, өссө элбэа күүтэбит.

Н. СОЛОВЬЕВ, Саха АССР оскуолатын үтүөлөх учуутала. Снимоктарга: Үөһэ—кабинет биир эркинэ, Аллараа—М. А. Филиппова үөрэнээччилэр оҥо-роу опытыгар кэтэһи көрөр. П. Ойонешников фотота.

